

ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูต่อวัฒนธรรมประเพณี รูปแบบศิลปะ และวรรณกรรมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ดร.บำรุง คำเอก*

ตอน 1

ผู้เขียนได้นำเอาบทวิเคราะห์ในบทที่ 5 ของงานวิจัย เรื่อง อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ศึกษาเพราะเป็นเรื่องวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยที่ได้ศึกษาค้นคว้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นเรื่องที่ทำให้เราพิจารณาและมองเห็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่เข้ามายังประเทศไทยได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

จากการศึกษาอิทธิพลพราหมณ์ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้ทราบว่า ศิลปะ ประเพณีวัฒนธรรม วรรณกรรมทางศาสนา ส่วนใหญ่จะมาจากอินเดียได้ คือ รัฐทมิฬนาฑู และบางประเพณีดั้งเดิมก็มาจากอินเดียเหนือ อาณาจักรวิชัยนครโบราณ (ค.ศ. 1371) มีอิทธิพลทางศิลปะต่างๆ ต่ออินเดียได้ และศิลปะไทยก็อาจได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรวิชัยนครเช่นกัน ศิลปะที่ไทยอาจได้รับนั้นมีประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

---

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

1. ประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ฮินดูในสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น

ประติมากรรมเทวรูปในศาสนาฮินดูพราหมณ์

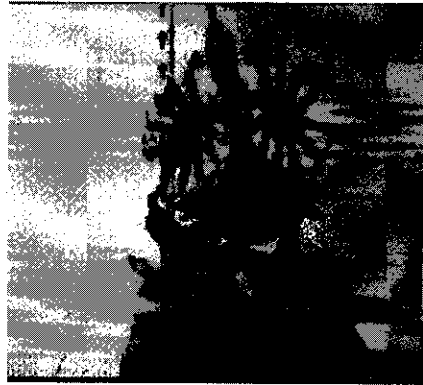
สมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่เริ่มสร้างพระนครพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์จากภาคใต้ ขึ้นมารับสนองพระบรมราชโองการเป็นพราหมณ์ประจำราชสำนัก เพื่อปฏิบัติพระราชพิธีสำหรับพระองค์ และประเทศชาติ เป็นผลให้พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามามีส่วนร่วมในพระราชพิธีต่างๆ ด้วย ทำให้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างประติมากรรมเทวรูปในศาสนาฮินดู-พราหมณ์มากมายเพื่อประกอบในพิธีและพระราชพิธีต่างๆ จึงมีการหล่อเทวรูปมาใช้ในพระราชพิธีขึ้น มีเทวรูป 39 องค์ ได้แก่ พระพรเมศวรชีโค พระอาทิตย์ชีราชสีห์ พระจันทร์ชีม้า พระอังคารชีกระบือ พระพุธชีช้าง พระพฤหัสบดีชีกวางทอง พระเสาร์ชีเสือ เป็นต้น

เทวรูปในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เก็บรักษาไว้ที่
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ยังพบประติมากรรมอื่นๆ อีก นอกเหนือจากที่กล่าวมา ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เช่น เทวรูปพระนารายณ์ 20 กร ปรามนทุก เทวรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากรูปแบบแล้ว เทวรูปพระนารายณ์ 20 กร น่าจะได้รับอิทธิพลจากปางพระวิษณุปรามภัสมาสูร (Bhasmāsūra) ภัสมาสูรนี้ไม่ปรากฏในปุราณะฉบับสันสกฤต

เล่มใด แต่มีใน Sivallamrta ในภาษามราฐี (Marathi) ลงไปทางใต้ของอินเดีย อสุรตนนี้เกิดจากชีเถ้าบนตัวพระศิวะ ด้วยความภักดีในพระศิวะ จึงขอพรจากพระศิวะ ให้เขามีฤทธิ์เดชสามารถเผาผู้ที่เขาจับหัวให้กลายเป็นชีเถ้า พระศิวะจึงให้พร ทำให้เขาเป็นที่เกรงกลัวไปทั่วจักรวาล พระมหาวิษณุแปลงเป็นหญิงสาวโมหินี ล่อลวงด้วยการเต้นรำให้หลงใหล และได้ถูกบังคับให้เอามือจับหัวตัวเองและได้กลายเป็นชีเถ้า* และรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในขณะนั้น

เทวรูปพระนารายณ์ 20 กร ปราบนทุก

ศิลาจำหลักเรื่องรามเกียรติ์ ที่ผนังรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ในปี พุทธศักราช 2374 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดให้มีการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และยังทรงโปรดให้มีการสลักศิลาจำหลักเรื่องรามเกียรติ์รอบพระอุโบสถรวมทั้งสิ้น 152 ภาพ เริ่มต้นภาพที่

1 ภาพพระรามตามกวาง ด้านทิศ

ภาพที่ 4 ทศกัณฐ์ลักนางสีดา

ตะวันออกของพระอุโบสถและเวียนขวาจบลงที่ภาพที่ 152 หนุมานสังหารสหัสเดชะ ด้านทิศเหนือของพระอุโบสถ ภาพจำหลักหลายตอนในเรื่องรามเกียรติ์ ที่ศาลารอบพระมณฑปวัดเชตุพนขุดนี้ จะเห็นได้ว่ามีเนื้อความต่างจากรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์

* Mani, Vettam. Purāṇic Encyclopaedia. Delhi : Motilal Banarsidass publishers, 1996.

รัชกาลที่ 1 และรามเกียรติ์ฉบับกรุงเก่าหลายตอน อาจเป็นได้ที่จะรับอิทธิพลมาจาก รามเกียรติ์ฉบับพื้นบ้านและอาจมีบางส่วนอาจได้รับอิทธิพลมาจากนิทานพระรามพื้น บ้านของทางอินเดียได้ที่เล่าสืบกันมาซึ่งเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาในรายละเอียดต่อไป

ประติมากรรมพระพุทธรูปปางปรามมหิธร และพระปรเมศวรปราม มุลาคะนี

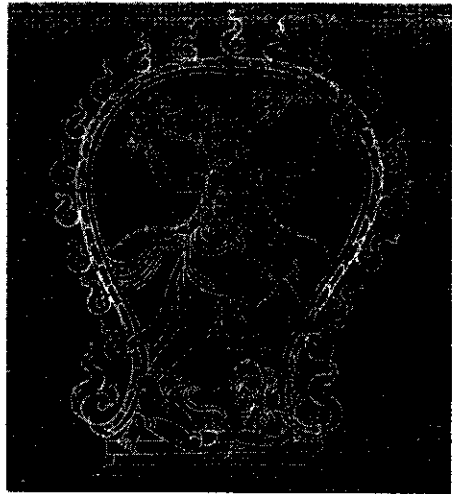
ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณรัชกาลที่ 1 ถึงต้นรัชกาลที่ 4 มีการสร้าง ปฏิมากรรมพระพุทธรูป ซึ่งเห็นได้ชัดเจนมากกว่า มีอิทธิพลของศาสนาฮินดูพราหมณ์ เนื่องจากเป็นพระพุทธรูปที่สร้างผิดแปลกไปจากพระพุทธรูปที่สร้างตามแนวคตินิยม ที่สืบเนื่องมาจากสมัยก่อนหน้านั้น โดยมีลักษณะเฉพาะทางประติมานวิทยาพระพุทธรูป และพระพุทธรูปเจ้า คือมีรูปบุคคลทรงโคเป็นพาหนะ มีหลายกร และทรงตรีศูลไว้ในพระหัตถ์ข้างหนึ่ง และพระพุทธรูปที่พบประดับอยู่เหนือพระเศียรส่วนใหญ่จะเป็น พระพุทธรูปปางถวายเนตร แต่ในบางครั้งก็มีการพบพระพุทธรูปปางสมาธิได้เช่นกัน บ่งบอกถึงความเชื่อในสองศาสนาที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน คติเรื่องการประลองฤทธิ์ นภาพ โดยการช้อนกษัตริย์ระหว่างพระพุทธรูปเจ้ากับมหิธรเทพบุตร (พระคิเว) ได้ปรากฏ ตั้งแต่คัมภีร์โลกศาสตร์ เนื่องในพุทธศาสนาเถรวาท ที่กำหนดอายุเก่าที่สุดคือคัมภีร์ โลกบัญญัติ คงอันเป็นคัมภีร์ภาษาบาลี ที่แปลเนื้อหาทั้งหมดมาจากคัมภีร์โลก ปราชญูติ อันเป็นคัมภีร์ศาสนาพยาน ซึ่งเป็นคัมภีร์สันสกฤต คงจะสร้างตาม คัมภีร์โลกบัญญัติ* ดังนั้น เรื่องการประลองพุทธานุภาพน่าจะมีมาก่อนในคติฝ่ายพยาน อย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. 101 ในสมัยอยุธยาได้ปรากฏคติเรื่องนี้อีกครั้งในคัมภีร์โลก สันฐานโชตรตนคณฐี เพียงฉบับเดียว ต่อมาในรัชสมัยแห่งพระพุทธยอดฟ้าแห่งกรุง รัตนโกสินทร์ ทรงมีพระราชดำริให้รวบรวมคัมภีร์โลกศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาจาก คัมภีร์ต่างๆ มาประมวลเป็นคัมภีร์ไตรภูมิโลกวินิจจย รายละเอียดในคัมภีร์โลกศาสตร์ ฉบับดังกล่าว ได้กล่าวถึงคติเรื่องประลองพุทธานุภาพ ระหว่างพระพุทธรูปเจ้า และมหิธร เทพบุตรว่า เกิดจากเหตุที่มหิธรเทพบุตรไม่พอใจในเหล่าเทวดาทั้งหลายไปบ่นอบ

* พระสังฆธรรมโฆษะเถระ โลกบัญญัติ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร หน้า 110-115

ต่อพระพุทธเจ้า จึงทำประลองฤทธิ์ธรรมาภพด้วยการช้อนกายกับพระพุทธเจ้า แต่ผลปรากฏว่า เมื่อมหิศรเทพบุตรหายตัว พระพุทธองค์ก็ทรงทราบได้โดยทันทีว่าอยู่ที่ใดครั้นพระพุทธองค์ช้อนพระองค์บ้าง มหิศรเทพบุตรกลับหาไม่พบจึงยอมจำนน ซึ่งปรากฏว่าพระพุทธองค์ช้อนอยู่ ณ ที่ใกล้พระเนตรของมหิศรเทพบุตรนั่นเอง และเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว มหิศรเทพบุตรก็ได้เนรมิตพระพุทธประติมาเทินไว้เหนือพระเศียร อนุรักษ์ไปประดิษฐานในพระมหาวีหาร บนเขามันทรคีรี โดยให้หมูลิงเป็นผู้ดูแลวิหาร และได้มีเรื่องราวที่ถูกเพิ่มเติมขึ้น คือ การพรรณนาเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับมหิศรเทพบุตรเทินพระพุทธรูปเหนือพระเศียรของตน ซึ่งฉากดังกล่าวไม่เคยปรากฏมาก่อนในคัมภีร์ฉบับอื่นๆ ที่ประพันธ์ก่อนหน้านี้

พระบรมเศวตปรามมูลาคะนี
(พระบรมเศวต)

พระพุทธรูปปางปรามมทิศ
ที่วัดดาวคะนอง

พระบรมเศวตปรามมูลาคะนีในตำราภาพเทวรูป ถ้าสังเกตให้ดีจะมีพระพุทธรูปอยู่เหนือพระเศียรเช่นกัน

คิวลึงค์ประธานสององค์ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์

โดยปกติแล้วในเทวสถานของศาสนาทางภาคเหนือของอินเดียมักจะประดิษฐานคิวลึงค์เพียงองค์เดียว แต่ในโบสถ์พระอิศวรที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ พบว่าประดิษฐานคิวลึงค์อยู่ด้านหลังเทวรูป 2 องค์ อาจเป็นเพราะพราหมณ์ผู้ก่อตั้งเทวสถานโบสถ์พราหมณ์แห่งนี้ สืบเชื้อสายมาจากพราหมณ์อินเดียใต้ จึงสืบเนื่องความนิยมในการบูชาคิวลึงค์หลายองค์มาจากเทวสถานในอินเดียภาคใต้ เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่าตำแหน่งในการประดิษฐานนั้นอยู่เบื้องหลังและไม่เปิดเผยสำหรับให้เข้าบูชาเท่าไรนัก อาจเนื่องด้วยไม่ต้องพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์เกี่ยวกับคิวลึงค์ก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามพบว่ามิตติเรื่องราวตำนานของทมิฬมากมายที่เกี่ยวกับการบูชาคิวลึงค์หลายองค์ในเทวสถาน เช่น

ที่เมืองรามเศวรัม มีเทวสถานรามานาถสวามี ซึ่งเป็นเทวสถานที่ประดิษฐานคิวลึงค์ 2 องค์คือ ตามเนื้อเรื่องของรามายณะฉบับท้องถิ่นอินเดียใต้กล่าวไว้ว่า เมื่อพระรามยกทัพกลับจากการไปช่วยนางสีดา ระหว่างทางที่จะกลับไปยังอโยธยา เมื่อมาถึงรามเศวรัม พระรามต้องการบวงสรวงพระศิวะในรูปแบบของการบูชาคิวลึงค์ จึงบัญชาให้หนุมานไปอัญเชิญคิวลึงค์จากเทวาลัยวิศวานาถเมืองพาราณสีมาเพื่อประกอบพิธี เมื่อถึงวันที่จะต้องประกอบพิธี ปรากฏว่าหนุมานกลับจากพาราณสีล่าช้า พระรามต้องการบวงสรวงให้ตรงกับฤกษ์ที่กำหนดไว้ นางสีดาจึงก่อกองทรายขึ้นเป็นคิวลึงค์ และได้หันกระทำพิธีบูชาตามกำหนดเวลาฤกษ์ คิวลึงค์องค์ที่นางสีดาก่อขึ้นมาจากกองทรายเพื่อใช้ประกอบพิธีบูชาพระศิวะเรียกว่า รามานลึงค์ เมื่อหนุมานกลับมาพร้อมคิวลึงค์ 2 องค์จากพาราณสี พิธีการบูชาก็ได้เสร็จสิ้นลงแล้ว หนุมานรู้สึกผิดหวังมากและพยายามใช้หางของตัวเองย่ำรามานลึงค์ไป แต่พยายามเท่าไรก็ไม่สำเร็จ พระรามจึงให้หนุมานวางคิวลึงค์จากวิศวานาถที่นำมาไว้ที่เดียวกันกับรามานลึงค์ ณ เทวสถานรามานาถสวามี คิวลึงค์วิศวานาถที่หนุมานนำมาจากพาราณสีถูกเรียกว่า กาศीलึงค์ และ หนุมานลึงค์ พระรามยังประกาศอีกว่า เวลาประกอบพิธีบูชาพระศิวะที่เทวสถานแห่งนี้ ให้กระทำพิธีบูชาวิศวานาถลึงค์เป็นอันดับแรก²

¹ พระราชกำหนดปี พ.ศ. 2325 (พระราชกำหนดใหม่ 35) ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 3 หน้า 420

² <http://www.tempienet.com/tamilnadu/5038.html> และหนังสือรูปภาพมีบรรยายประกอบจาก History of Rameshwaram (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง)

ยังมีตำนานการบูชาสิวลึงค์คู่ (สิดำและสีทอง) ในปุราณะท้องถิ่นอินเดียภาคใต้
อีกว่า

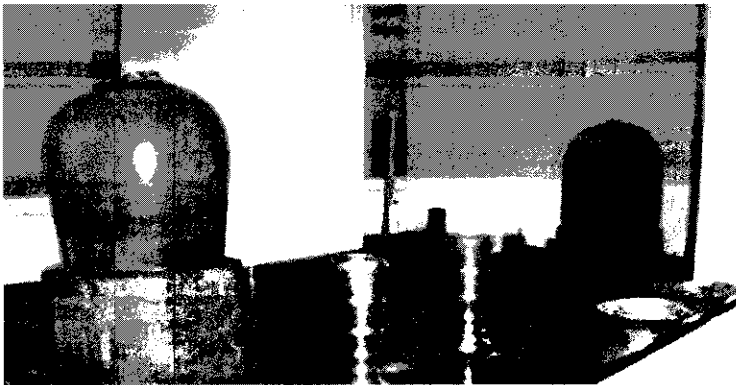
ขณะที่พระศิวะกำลังท่องเที่ยวไปในป่าโจติวณัม (สโซยติวณ) พระอูมาได้หยอกล้อ
ถามพระศิวะเกี่ยวกับรูปและสภาวะของพระองค์ พระองค์จึงตอบว่า “หากดวงตาของข้า
เปิดโลกก็จะปรากฏให้เห็น หากดวงตาของข้าปิด โลกจะถูกทำลายไป” ด้วยธรรมชาติ
ของสตรี พระนางจึงปรารถนาที่จะทดสอบ จึงย้อนไปข้างหลังแล้วปิดพระเนตรของ
พระศิวะด้วยหัตถ์ ดังนั้นโลกทั้งหมดจึงกลับกลายเป็นความมืด พระศิวะทรงพระพิโรธ
และทรงสาปพระอูมาให้กลายเป็นรูปดำที่เรียกว่า **“ภักทะกาลิ”** พระนางอ้อนวอนให้
พระศิวะทรงยกโทษ พระศิวะจึงกล่าวว่า “หากเจ้าสังหารอสูรผู้ทำลายโลกได้ เจ้าจะ
พ้นจากคำสาป” เพื่อการนั้นพระอูมาจึงเริ่มบำเพ็ญตบะ ณ ปามารุตะวณัม

เมื่อเหล่าเทพได้รับความเดือดร้อนจากอสูรจันตะ พระศิวะจึงแนะนำให้เทพ
ทั้งหลายไปอ้อนวอนพระภักทะกาลิ (พระอูมา) ให้ช่วยเหลือ พระนางได้ปราบอสูร
จันตะด้วยการสังหารนาคทั้งห้าซึ่งเป็นรูปของอสูร ครั้นแล้วพระนางได้ประทับยืน
เบื้องหน้ามารดาทั้งเจ็ด (สัปตะมาตา) เพื่อให้ดื่มเลือดอสูรและจัดเตรียมแกงรสดีแก่
สัปตะมาตาด้วยเหตุนี้พระนางจึงเป็นที่รู้จักในพระนาม **อันนะปूरณา** “นางผู้สมบุรณ์
ด้วยอาหาร”

พระนางกาลิกลับไปยังป่าโจติวณัมและขอพรจากพระศิวะว่า “ขอให้พระองค์
ผู้เป็นหนึ่งเดียว (เอกันฐัม) จงปรากฏเป็นสองลึงค์คือ **สกุณลึงค์** และ **สุกษมะลึงค์**” เมื่อ
ลึงค์ทั้งสองปรากฏขึ้นแล้วพระนางจึงทำการบูชาจนพระกายกลายเป็นสีทอง เทพทั้ง
หลายถวายพระนามแด่พระนางว่า **สุวรรณวัลลี** (แถววัลย์ทอง) แล้วพระนางได้แบ่งภาค
ออกเป็นสองภาค คือ **อูมา** และ **เคารี** ด้วยพระกรุณาแห่งพระศิวะภาค พระอูมาจึง
เข้าไปสถิตใน **สกุณลึงค์** ส่วนภาค **เคารี** ซึ่งได้ขอให้พระศิวะวิหาหัตถ์ด้วยเพือกทั้งสองจะ
ไม่ต้องแยกกันอีก พระศิวะจึงบันดาลให้ครึ่งหนึ่งของสุวรรณเคารีรวมกับ **สุกษมะลึงค์**
ครึ่งหนึ่ง ดังนี้เองข้างขวาของลึงค์จึงเป็นสีดำและข้างซ้ายเป็นสีทอง³

³ Shulman, David Dean. **Tamil Temple Myths**. (United Kingdom : Princeton University, 1980), p. 268-269.

จากการสัมภาษณ์ Dr. R. Nagaswami, a former Director of Archaeology in Tamil Nadu, ในวันที่ 25 กรกฎาคม 2548 ได้ความว่า ตามประเพณีการสร้างเทวาลัย ก่อนสร้างจะนำศิ่วลึงค์น้อย เรียกว่า “พาละลึงค์” มาประดิษฐานก่อน เมื่อสร้างเสร็จ แล้วจึงนำลึงค์ประธานมาวางแทน แล้วนำองค์น้อยไปทิ้งแม่น้ำ นาคสวามี มีความคิดว่าเป็นไปได้ว่า ต่อมาภายหลัง องค์แรกไม่ได้ถูกนำไปทิ้งจึงทำให้มีศิ่วลึงค์สององค์

ศิ่วลึงค์ประธานสององค์ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์

หนุมานนำศิ่วลึงค์ 2 องค์จากวิศวานถ เมืองกาตี
(บางแห่งว่านำมาจากเขาไกลาส) มาถวายพระรามที่รามนครวิม*

* หนังสือรูปภาพและบรรยาย จาก History of Rameshwaram (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง)

2. จิตรกรรมที่เกี่ยวกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น

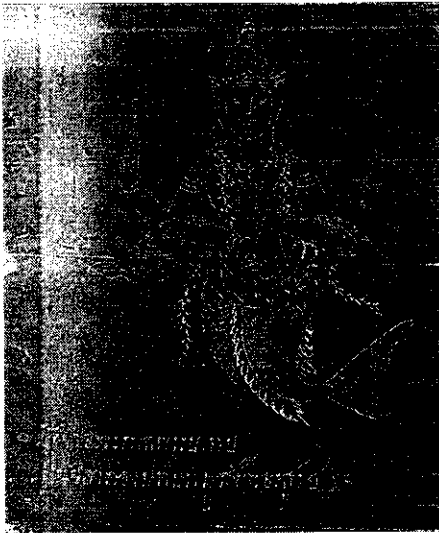
ตำราภาพเทวรูปและเทวดานพเคราะห์

ตำราภาพเทวรูปและเทวดานพเคราะห์ เป็นภาพลายเส้นที่ปรากฏในหนังสือ หมวด
ตำราภาพ เลขที่ 31, 32, 33, 69 และ 70 รวมทั้งสิ้น 5 เล่ม เฉพาะเลขที่ 70 มีข้อความว่า
“สันนิษฐานว่าเจ้าฟ้าอิศราพงษ์ ทรงพระดำริสร้างในรัชกาลที่ 4” ส่วนอีก 4 เล่มนั้น
ไม่ได้ระบุชื่อผู้สร้าง

- ตำราภาพเลขที่ 31 เรื่อง สมุดพระเทวรูป เทวดาโกไทยธิบาท เป็นภาพ
เทพเจ้าประทับบนเทพพาหนะ และภาพบุคคลต่างๆ ในนารายณ์สิบปาง และ
มีภาพเทวดานพเคราะห์ประทับบนเทพพาหนะแทรก มีภาพทั้งหมด 31 ภาพ
- ตำราภาพเลขที่ 32 เรื่อง ตำราภาพเทวรูป เป็นภาพเทพเจ้าปางต่างๆ และ
ในเรื่องนารายณ์สิบปาง รวม 98 ภาพ
- ตำราภาพเลขที่ 33 เรื่อง พระสมุทรูปพระไสยศาสตร์ เป็นภาพเทพเจ้าปาง
ต่างๆ และภาพบุคคลในเรื่อง นารายณ์สิบปาง รวม 69 ภาพ
- ตำราภาพเลขที่ 69 เรื่อง พระเทวรูป เป็นภาพเทวดาโพธิบาท 8 องค์ เทวดา
นพเคราะห์ 9 องค์ นอกจากนี้ ยังมีภาพพระพรหมธาดา พระมาทศัย และ
พระขันธกุมาร รวม 20 ภาพ
- ตำราภาพเลขที่ 70 เรื่อง ตำราภาพเทวรูปไสยศาสตร์ เป็นภาพเทพเจ้าใน
ไตรต่ายุด ภาพเทพเจ้าปางต่างๆ และภาพบุคคลต่างๆในเรื่องนารายณ์
สิบปาง รวม 45 ภาพ

วิเคราะห์

ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพเทพเจ้าต่างๆ ในตำราภาพเทวรูปและเทวดา
นพเคราะห์ฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้ตำราภาพเทวรูปเลขที่ 32 เป็นข้อมูลในการศึกษา เนื่องจาก
รูปแบบทางศิลปะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากศิลปะอินเดียอย่างเด่นชัดก่อนที่รูปแบบ
ทางศิลปะจะค่อยๆ ปรับมาเป็นศิลปะแบบไทยมากขึ้นในตำราเล่มอื่นในชุดนี้ ในที่นี้จะ
นำเอาภาพเทวรูปเป็นที่รู้จักคุ้นเคยมาลงเป็นบางภาพ

มัจฉาอะวะตาล

ประติมากรรมหุ่นดำ รูปมัตสยวตาร
ที่เทวาลัยเอกัมบารศวร
(เอกามพุเรศวร) เมืองกาญจน์บุรี

- มัจฉาอะวะตาลพระนารายเป็นปลาทองปราบหมุ่สังฆะอะสุรย์จากตำราภาพเทวรูป น่าจะมีต้นแบบจากรูปมัตสยวตารที่อื่นทีเดียว

ความเชื่อเกี่ยวกับปลาและเทพเจ้า มีกล่าวถึงในตำนานพื้นเมืองของทมิฬมากมายหลายเรื่องมาเนิ่นนานแล้ว น่าจะแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกับปลา เป็นเพราะพื้นที่แถบนี้มีชายฝั่งทะเลทั้งสองด้านและประชาชนก็มักประกอบอาชีพเกี่ยวกับการประมงเป็นส่วนใหญ่ เรื่องราวเหล่านี้ น่าจะแสดงถึงความเชื่อในเทพเจ้าท้องถิ่นเดิมก่อนที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจะเข้ามา และก็ได้ผสมผสานความเชื่อเข้าด้วยกัน ด้วยตำนานที่มักจะกล่าวถึงการแต่งงานกันระหว่างเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่และเทพธิดาพื้นเมืองในที่สุด ตัวอย่างเช่น

มินากะมิ

เป็นตำนานท้องถิ่นเกี่ยวกับเทพธิดาเมืองมะทุไร แสดงถึงการผสมผสานเรื่องราวในปุราณะศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับเรื่องราวความเชื่อของท้องถิ่น เกี่ยวกับปลา

และเทพเจ้าของชาวทมิฬ และอาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเทพดั้งเดิมและการเข้ามาของอารยธรรมฮินดู

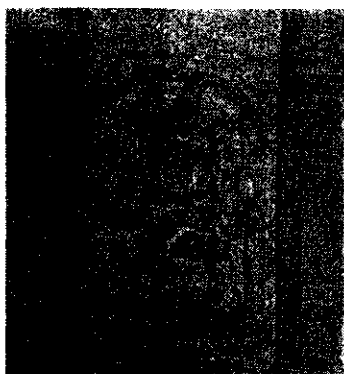
คำว่า “มีนาักษี” (มีนัยตาปลา) หมายถึงมี “นางผู้มีตางามมีประกาย กระพริบถี่ และตาโต” ทั้งหมดเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับน้ำ และมีสัญลักษณ์เกี่ยวกับปลา

เรื่องหนึ่งกล่าวว่า ครั้งหนึ่ง เทพริดาทองถิ่นได้กำเนิดเป็นเด็กหญิงสวมกำไลมืออันทรงงามเหมือนของนางกษัตริย์นามว่า มีนาक्षี พระเจ้าปาดมหายะได้ยืมข่าวจึงประสงค์ที่จะนำมาเลี้ยงดู แต่มีคำทำนายในทางอัปมงคล นางจึงถูกใส่ตะกร้านำไปทิ้งในแม่น้ำ มีพ่อค้าชื่อ กันนะกิ ตกปลาอยู่จึงได้นางมา พระศิวะได้อวตารลงมาและเป็นพ่อค้าในเวลานั้น ได้ทราบลักษณะอันพิเศษของนางจึงได้แต่งงานกับนาง แต่ด้วยความจนพ่อค้าได้จึงขายกำไลมือไป เป็นเวลาเดียวกับที่ราชินีได้ทำกำไลมือหาย พ่อค้า (ศิวะอวตาร) ได้ถูกกล่าวหาว่าเป็นขโมย จึงถูกนำตัวมาอยู่ต่อหน้าพระราชาและถูกประหาร เมื่อภรรยาพ่อค้ารู้ข่าวนางจึงเดินทางมายังมะทุไรเพื่อที่จะแก้แค้น แล้วกลับกลายเป็นร่างทูลดาสังหารพระราชา ประชาชนจึงเคารพนับถือนาง

มีนาक्षี ยังคงถูกบูชา ในฐานะเป็นเทพริดาทองถิ่นโดยชาวประมง และเรื่องเล่าถึงการวิวาห์ของนางกับพระศิวะ ยังคงเล่ากันอยู่ในเมืองติรุไวโล หรือในชื่อเรื่องในภาษาทมิฬคือ เรื่องการเกิดของ อังกะยัรภัณฑัมไมยาร (นางผู้มีนัยตา (ปลา) งาม คือมีนาक्षีนั่นเอง) เรื่องนี้แพร่หลายมานานตามหมู่บ้านชายฝั่งของชาวประมง ประวันชายฝั่งทะเลตะวันตกเฉียงใต้ ของทมิฬนาฑู และยังมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เทพริดา มีนาक्षี หรืออีกชื่อหนึ่งว่า มีนามปิไก (ปลาสาว) เป็นน้องสาวของปลามายัน (วิษณุอวตารเป็นปลา)

สีหาวะตาล

นรสิงหาวตาร ที่เทวาลัย
เมืองตริภุญไชย

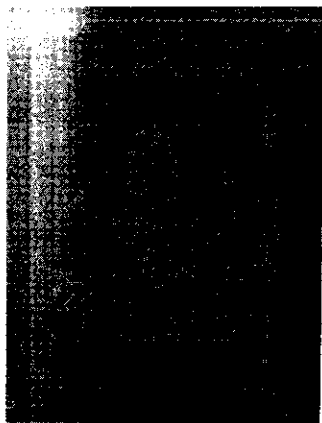
สีหาวตารนารายเป็นสิงหปราบหิรันตะปะกาสูน (ชื่ออินเดียเป็นหิรัญยกติปู)
จากตำราภาพเทวรูปน่าจะมีต้นแบบมาจากรูปนรสิงหาวตารในศิลปะอินเดียภาคใต้
สมัยหลัง

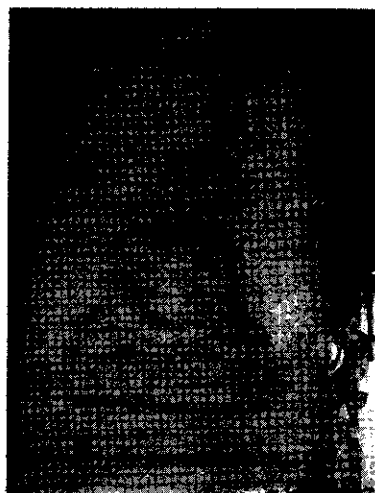
รามาวะตาล

ประติมากรรมหุ่นต่ำ รูปรามาวะตาร
ที่เทวาลัย รามสวามี เมืองกุ่มภักโกนัม

- รามาวะตาล พระนารายเป็นพระรามปราบภานุด้วยพระพรหมมาตร์จาก
ตำราเทวรูป น่าจะมีต้นแบบมาจากรูปรามาวตารในศิลปะอินเดียภาคใต้สมัยหลัง

พุทราวดาล

ประติมากรรมนูนต่ำ รูปพุทราวดาลที่
เทวาลัยมัลลยวันตะรฆนาถ เมืองฮัมปิ

-พุทราวดาล พระนารายเป็นพระเพื่อจะถือเอาซึ่งพระศรีวิลังค์ต่อสุระตรีปรั*
จากตำราเทวรูป น่าจะมีต้นแบบมาจากพุทราวดาลในศิลปะอินเดียภาคใต้สมัยหลัง

พระอินศวรสร้างหิมพานต์ในร่มไม้ศุภขรมย์

* ชื่อเขียนตามในตำราเทวรูป

- พระอินศวรสร้างหิมพานต์ในร่มไม้ศุภขรมย์ จากตำราเทวรูปน่าจะมีต้นแบบมาจากจักรพรรดิหรือพระคิวนะในศิลปะอินเดียได้ พระองค์ทรงประทับนั่งในท่าสุกเสนาะ พระพักตร์ยิ้ม มีเมตตา มี 4 กร แสดงท่าประทานอภัย ประทานพร ถือชวาน และกางไว้ในพระหัตถ์

ภาพที่ 28 พระลักษมี พระนาราย พระมหะเศวรีย์

ประติมากรรมสำริด รูปเก็บรักษาที่ The Art Gallery เมืองตันจาวูร์

- พระลักษมี พระนาราย พระมหะเศวรีย์ จากตำราเทวรูป และเทวรูป 3 องค์ ในโบสถ์พราหมณ์ น่าจะมีต้นแบบมาจากโศกสนมูรติของพระวิษณุในศิลปะอินเดียใต้ ที่พระวิษณุประทับนั่ง ขนาบข้างด้วยพระลักษมีและนางกุเทวี เพราะรูปเคารพของนางกุเทวีปรากฏเฉพาะในศิลปะอินเดียใต้ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เกี่ยวกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้มีการนำเนื้อเรื่องในคัมภีร์นารายณ์สิบปาง จากหนังสือสมุดไทย และภาพในตำราภาพเทวรูปและเทวदानพเคราะห์มาเป็นเนื้อหา ของงานจิตรกรรมในอุโบสถ และวิหารของวัดสำคัญ ได้แก่ จิตรกรรมบนผนังด้านใน ของบานประตูและหน้าต่างภายในวิหาร และอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม, จิตรกรรม ฝาผนังพระระเบียงล้อมรอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนวัดอื่นๆ⁶ ที่พบว่า มีจิตรกรรมฝาผนังที่เกี่ยวกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้นจะไม่นำมากล่าว ถึงในงานวิจัยเนื่องจากพบว่า มีการเขียนขึ้นในสมัยหลังรัชกาลที่สามไปแล้ว

จิตรกรรมบนผนังด้านในของบานประตูและหน้าต่างภายในอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวราราม

อาคารอุโบสถแห่งนี้มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มี ช่องประตู 4 ช่อง โดยอยู่ที่ผนังหุ้มกลอง ด้านละ 2 ช่องประตู ส่วนผนังด้านข้างมีหน้าต่าง อยู่ด้านละ 13 ช่อง ด้านหลังของบานประตูและหน้าต่างทั้งหมดของอุโบสถแห่งนี้ มีภาพจิตรกรรมรูปเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยเริ่มจากบานประตูที่ 1 (ประตู ด้านหน้าฝั่งขวา เมื่อหันหน้าเข้าหาพระประธาน วนไปตามเข็มนาฬิกา) สิ้นสุดที่บานหน้าต่าง บานสุดท้าย (บานที่ 52) ที่ติดกับผนังหุ้มกลองด้านหน้า และมีจารึกบอกชื่อเทพเจ้า ที่ด้านล่างของแต่ละรูปด้วย ดังต่อไปนี้

- บานประตูที่ 1 พระอิศวรปราบมहाไชยอสูร
- บานประตูที่ 2 พระอิศวรปราบมहाพลอสูร
- บานประตูที่ 3 พระอิศวรทรงจักรเพลิงปราบมุลคะนิยัภ
- บานประตูที่ 4 พระอิศวรปราบอังกุชพรหม
- บานประตูที่ 5 พระอิศวรกับพระอุมา ทรงสูงสูสมาระพาหนะไปมหาสมุทร
- บานประตูที่ 6 พระนารายณ์ถือรวงข้าวกับพระลักษมีทรงปลากลายเป็นพาหนะไปกระษेत्रสมุทร
- บานประตูที่ 7 พระขันทกุมาร บุตรพระอิศวร ทรงมยุระพาหนะ
- บานประตูที่ 8 พระพรหมทรงหงส์

⁶ วัดราชชนิตดาราม สันนิษฐานว่า จิตรกรรมเขียนขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5 (จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ หน้า 182-183)

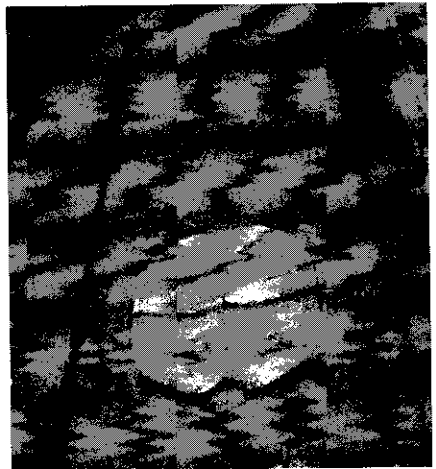
- บานหน้าต่างที่ 1 พระพรหมสัทธาทิพ
- บานหน้าต่างที่ 2 พระพรหมสัทธาเทพ
- บานหน้าต่างที่ 3 น่าจะเป็น พระนารายณ์ไปคิชนันพตทรงครุฑรพพาหนะ
(อรุณศักดิ์ 2540, หน้า 89)
- บานหน้าต่างที่ 4 น่าจะเป็น พระนารายณ์ทรงพระยานาค (อรุณศักดิ์ 2540,
หน้าเดียวกัน)
- บานหน้าต่างที่ 5 พระนารายณ์ยืนจำสถาน
- บานหน้าต่างที่ 6 พระนารายณ์ยืนปราบนทุกพรหม
- บานหน้าต่างที่ 7 พระพรหม
- บานหน้าต่างที่ 8 พระวิษณุ
- บานหน้าต่างที่ 9 พระอิศวรสร้างมหาธาตุด้วยลำไฟศรีสุกอันสุขขัณณะดาบศ
ถวายเป็น ครันถึงขึ้นลำไฟนั้นหัก เบื้องปลายเกิดวานรชาม
ภูวราช เบื้องต้นเกิดอสูรเวร่าพาย
- บานหน้าต่างที่ 10 ปัญจศิขรติดพิณ
- บานหน้าต่างที่ 11 พระนารายณ์เทพกรรม
- บานหน้าต่างที่ 12 พระศิวา
- บานหน้าต่างที่ 13 พระโกญจนาเนศวรอาทิสรรคให้เกิดช้างตัวผู้ในมือขวา ให้
เกิดช้างตัวเมียหลมือซ้าย
- บานหน้าต่างที่ 14 พระพิภมเนศวร
- บานหน้าต่างที่ 15 พระปรเมศวรพระหัตถขวาทรงแก้ว พระหัตถ์ซ้ายทรงคำ
ภีร์ไสยสาตร
- บานหน้าต่างที่ 16 พระอิศวรสร้างหิมพานต์ในร่มไม้ศุภขรมย์
- บานหน้าต่างที่ 17 พระพรหมมเหศวร
- บานหน้าต่างที่ 18 พระเทวรงค์มัตอสูรสถบาศด้วยบ่วงบาศ
- บานหน้าต่างที่ 19 พระวิภมเนศวร
- บานหน้าต่างที่ 20 พระวิภมเนศวร

- บานหน้าต่างที่ 21 พระพรหมธาดา
- บานหน้าต่างที่ 22 ท้าวสหบดีพรหม
- บานหน้าต่างที่ 23 พระอิศวรปราบกรุงพาลียักษ์
- บานหน้าต่างที่ 24 พระอิศวรทรงสังวาลชีวะโมคปราบหมุ่มหิสรอสูร
- บานหน้าต่างที่ 25 พระมหาวินเนก ทรงมุสิกะพาหนะปราบสระกังคี
- บานหน้าต่างที่ 26 พระมหาวินเนก ทรงพาหนะไปชัชรสมุท
- บานหน้าต่างที่ 27 ทูลถือวตาลจับม้าปีก
- บานหน้าต่างที่ 28 ทูชชาวตาลปางพระนารายณ์เป็นบุรุษเตี้ยซึ่งเอาซึ่งแดน
แห่งอสูรตวัน
- บานหน้าต่างที่ 29 พระรามปราบภนาสูร ในเรื่องรามเกียรติ์ด้วยศรพรหมมาศ
- บานหน้าต่างที่ 30 พระนารายณ์เป็นกิสณูวะตาล คือ บรมจักรกฤษณปราบ
พนาสูรในเรื่องอุกฤษฏ ด้วยเทพธำมรงค์
- บานหน้าต่างที่ 31 สีทาวตาลผลาญอสูรทริภุ
- บานหน้าต่างที่ 32 พุทธาวตาล เพื่อถือเอาซึ่งพระศิวลึงค์ แต่อสูรตรีบุร่า
- บานหน้าต่างที่ 33 ปางพระนารายณ์เป็นสฤกะหะตาลปราบหิรันตอสูร
- บานหน้าต่างที่ 34 บุรุษร่ำมวตาล
- บานหน้าต่างที่ 35 มัสยวตารปราบหมุ่มสังขอสูร
- บานหน้าต่างที่ 36 กัจฉปาวตารปราบหมุ่มอสูรมัจฉา
- บานหน้าต่างที่ 37 พระพรหมนารท
- บานหน้าต่างที่ 38 พระนารายณ์ปราบนนทุกพรหม
- บานหน้าต่างที่ 39 พระปรเมศวรทรงธนูโมลี
- บานหน้าต่างที่ 40 พระนารายณ์กระแสงะยาม
- บานหน้าต่างที่ 41 พระนารายณ์นั่งจำสถาน
- บานหน้าต่างที่ 42 พระนารายณ์จำสินบนบัลลังนาค
- บานหน้าต่างที่ 43 พระมหาวินเนก
- บานหน้าต่างที่ 44 พระเทวกรรม
- บานหน้าต่างที่ 45 พระพลเทพทรงไถ

- บานหน้าต่างที่ 46 พระนารายณ์เสด็จไปเมืองจิตามะล้า
 บานหน้าต่างที่ 47 พระนารายณ์ทรงสิงขพาหนะเสด็จไปไกรลาศ
 บานหน้าต่างที่ 48 พระอิศวรกับพระอุมาทรงโคเสด็จไปไกรลาศ
 บานหน้าต่างที่ 49 พระนารายณ์ปราบเอกทันต์
 บานหน้าต่างที่ 50 พระนารายณ์ทรงขลุ่ย
 บานหน้าต่างที่ 51 พระพรหมลัทธิ
 บานหน้าต่างที่ 52 พระพรหมลัทธิ
 ตัวอย่างภาพพระนารายณ์อวตารจะเลือกนำมาลงเป็นบางภาพ

บานหน้าต่างที่ 35 มัสยาวตาล

บานหน้าต่างที่ 36 กัจฉปาวตาล

บทคัดย่อ

อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พราหมณ์ในราชสำนักสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่จะมาจากทางภาคใต้ของไทย คือจากเมืองนครศรีธรรมราช โดยพบหลักฐานว่าเป็นพราหมณ์มาจากรัฐทมิฬนาฑู ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่และสมบูรณ์แบบมากที่สุดทั้งในอดีตและปัจจุบัน จากการสำรวจพื้นที่ในรัฐทมิฬนาฑูอินเดียได้ พบสถานที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาที่สามารถใช้ทำกิจกรรมทางศาสนา แม้จะมีอายุหลายร้อยศตวรรษ แต่ยังคงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์

จากการศึกษาพบหลักฐานที่บ่งชี้ถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดูอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม จิตรกรรม หรือวรรณกรรมซึ่งยังความสมบูรณ์ ในขณะที่พระราชพิธีสิบสองเดือนบางอย่างได้เลิกปฏิบัติไปแล้ว เช่น พระราชพิธีโล้ชิงช้า และพิธีแรกนาขวัญ เป็นต้น

ในส่วนของอิทธิพลทางด้านประติมากรรม มีการวิเคราะห์เกี่ยวกับศิลปะสององค์ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีคติการสร้างศิลปะในเทวาลัยในอินเดียเหนือ จึงเป็นไปได้ว่าเป็นการรับอิทธิพลจากอินเดียใต้เรื่องการเริ่มศักราชใหม่ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในยุคสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงข้อมูลต่างๆ อันอาจจะเป็นที่มาของข้อสันนิษฐานสมมติฐานนี้

ทางด้านจิตรกรรม มีการวิเคราะห์ตำราเทวรูป และเทวดานพเคราะห์พบว่าไทยได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตั้งแต่ยุคฟื้นฟูในอาณาจักรวิชัยนคร ซึ่งเป็นยุคการฟื้นฟูวัฒนธรรมพราหมณ์-ฮินดูในอินเดียใต้เช่นเดียวกัน โดยผู้เขียนบทความจะแสดงการเปรียบเทียบลักษณะสำคัญในตำราภาพเทวรูปบางภาพกับประติมากรรม

วรรณกรรมศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมไทย ได้แก่ รามเกียรติ์ เนื้อหาบางส่วนได้รับอิทธิพลจากรamayanaของกัมบัร อันเป็นรามายณะฉบับอินเดียใต้ เทวปาง, นารายณีสิบปาง, นารายณียี่สิบปาง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับตำราภาพเทวรูป และคัมภีร์พระราชพิธีสิบสองเดือนต่างๆ ก็แปลมาจากอักษรคฤณณ์ ซึ่งเป็นอักษรของทมิฬ ทางอินเดียใต้

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าไทยรับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูโดยนำมาประยุกต์ให้เข้ากับภูมิประเทศ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อดั้งเดิมได้อย่างกลมกลืนมีการปฏิบัติพระราชพิธีทางศาสนาพร้อมกันทั้งตามชนบศาสนาพราหมณ์และพุทธ จนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

Abstract

The Influence of Hindu Brahmanism in the Early Ratanakosin Period

Most Royal Brahmins in the Early Ratanakosin period came from Nakhonsithammarat in Southern Thailand. We have found traces of the arrival of Brahmainism from Tamil Nadu in Southern India as the cradle of civilization in Southeast Asia. During in the reign of Rama I, the king contributed art, literature, and culture. Some traditions, like the Ploughing Ceremony, have been preserved. However, other traditions such as the Swing Ceremony were rejected.

Also discussed were many cases of Thai sculptures, like the pair of Shivalinga at Bodbrahm in Bangkok, that are not found in Northern India.

The researchers analyzed Thai paintings from Tamrapab Thevarup (the Painting Book of God Images) that were influenced by Vichaya Nagara as the age of contribution to Hindu Brahmanism in Southern India.

In Thai literature such as Ramakirati, some parts were copied from Kambar's Ramayana, Narai Avatara (The Incarnations of Lord Vishnu) that become the origin of Tamrapab Thevarup (The Painting Book of God Images).

We have noticed that Indian cultures were adopted by Thai people, evolving into their own styles, as both Brahmanism and Buddhism have been performed together in royal ceremonies.